

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Vallius, Antti

Title: Romantiikkaa ja rationalismia. Metsätalouden kuvallinen esittäminen suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Vallius, A. (2014). Romantiikkaa ja rationalismia. Metsätalouden kuvallinen esittäminen suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa. In M. Tamminen (Ed.), *Metsä ja kuva* (pp. 7-17). Luoston tuki Oy. Vuosilusto, 10.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

FT Antti Vallius
Taidehistorian tutkija
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto

Romantiikkaa ja rationalismia

Metsätalouden kuvallinen esittäminen suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa

Johdanto

Suomalaisen kulttuurin piirissä kollektiiviset ympäristömielikuvat kytkeytyvät pitkälti kansalliseen maisemakuvastoon. Aihetta tutkineen maisematutkimuksen professori Maunu Häyrysen mukaan kansallinen maisemakuvasto on ymmärrettävissä visuaaliseksi merkitsemisjärjestelmäksi, jonka avulla esitetään kansallista tilaa ja linkitetään fyysiset paikat osaksi kansallista identiteettiä. Kansallinen maisemakuvasto on moninainen kokonaisuus, joka koostuu niin taiteen kuin populaarin ilmaisun muodostamista kuvista, teksteistä sekä muista mahdollisista maiseman esityksistä ja käytännöistä. Kuvasto muuttuu, mutta hyvin hitaasti. Näin ollen Häyrynen esittää maisemakuvaston vakiintuneena kansallisen tilan kuvaustapana, jossa tietyt kohteet, katsoja-asetat, alueelliset ja temaattiset painotukset toistuvat muuttuen lopulta itsestäänselvyyksiksi tai ikonisiksi klassikoiksi.¹

Toisteisuus sekä viittaaminen reaalityodellisuuden fyysisiin paikkoihin tekevät kansallisen maisemakuvaston esittämistä kohteista tuttuja. Samalla tämä tuttuus toimii myös vallankäytön välineenä, joka legitimoit ja luonnollistaa alueellisia rajauksia ja jakoja syrjäyttäen muita mahdollisia ympäristön tulkintatapoja.² Tämän pohjalta syntyy kansallisesti virittynyt tunneside katsojan sekä tutun maiseman välille ja maisemakuvasto muodostuu välineeksi, jolla ideologinen tehdään tutuksi, arkipäiväiseksi ja henkilökohtaiseksi.³

Tätä taustaa vasten lähdin tarkastelemaan suomalaisen maaseudun kuvallista esittämistä keväällä 2013 valmistuneessa taidehistorian väitöskirjassani *Kuvien maaseutu – Maaseutumaisemakuvaston luomat mielikuvat suomalaisesta maaseutukulttuurista*. Mielenkiintoni kohdistui kansallisessa maisemakuvastossa toistuviin maaseutumaisema-aiheisiin kuvateemoihin, jotka ovat omalta osaltaan vaikuttaneet ympäristöstämme muodostettuihin kollektiivisiin mielikuviin. Laaja-alaisesta kansallisen maisemakuvaston kokonaisuudesta rajasin analyysiaineistoksi Suomea kokonaisvaltaisesti esittävät maisemakuvajulkaisut ja niiden sisältämät maaseutumaisemien kuvalliset esitykset. Aineisto koostui kaikkiaan 38 maisemakuvakirjasta, joiden ajallinen jänne ulottui Zacharias Topeliuksen toimittamasta *Finland framstäldt i teckningar* -teoksesta (1845-1852) 2000-luvun alussa ilmestyneisiin julkaisuihin.⁴

Maataloutta ja sen maisemassa näkyviä merkkejä sisältäneiden kuvateemojen ohella sisällytin analyysiin osana maaseutukulttuuria myös aineistosta löytyneet metsätalouden kuvalliset esitykset. Lähemmän tarkastelun kohteeksi nousivat metsätalouden maisemaa ja metsätyötä käsitelleet kuvateemat. Metsätalouden kulttuurimaisemaa esittävät toisteiset kuvateemat jaoin tutkimuksessani kahteen kategoriaan, joista toisen keskiössä olivat maisemassa esitetyt kaadetut puut ja toisessa

kasvava talousmetsä. Työnkuvaukset jakaantuivat puolestaan teemoihin, jotka käsittelivät puunkaatoa, tukkien lähikuljetusta ja uiton eri menetelmiä. Kaskimaisemaa ja kaskeamista esittävät kuvateemat liitin metsäkytköksestä huolimatta maatalouden piiriin, enkä käsitellyt niitä metsätaloustalouden yhteydessä.⁵ Tämän artikkelin tarkoituksena on luoda synteetisomainen katsaus näihin väitöskirjani metsätaloustalouden kuvateemojen analyysihin ja pohtia yleisesti maisemakuvaston merkitystä suomalaisesta metsästä muodostettuihin mielikuviin.

Luonnontilaisesta metsätalouden kulttuurimaisemaksi

Metsällä on aina ollut tärkeä asema suomalaisessa kulttuurissa.⁶ Siihen kytketyt merkityssisällöt eivät ole kuitenkaan säilyneet muuttumattomina, vaan ne ovat seuranneet erilaisia yhteiskunnan kehityksen vaiheita ja saaneet muun muassa vuoroin romanttisia ja vuoroin rationalistisia painotuksia. Tämä on nähtävissä myös kansallisessa kontekstissa tuotetussa metsän kuvallisessa esittämisessä ja tätä kautta aihepiiriin kytkeytyvässä mielikuvatuotannossa.

Esimerkiksi kalevalainen korpimetsä on mielletty romantiikan hengessä suomalaisten myyttiseksi alkukodiksi. Tällöin metsien merkitys on korostunut panteistisen tunteen ylevöittäminä suojelukohteina, kansakunnan identiteetin tyyssijoina.⁷ Toisaalta metsät ovat aina olleet rationaalisen hyödyntämisen kohteita. Ne ovat taanneet tarvekalujen, aitojen ja rakentamisen raaka-aineita, laidunmaita sekä lämmikettä hengenpitimiksi. Modernin teollisuuskapitalismin kasvun myötä metsät alkoivat kuitenkin merkitä myös mitä enenevässä määrin suomalaisen kansakunnan taloudellista kehittymistä. Yksilötasolla tämä tarkoitti metsien siirtymistä kotitarvikekäytöstä palkkatyön piiriin. Erityisesti talvikausiin ajoittuneet metsätyöt mahdollistivat maanviljelijöiden ympärivuotisen työskentelyn ja tulojen hankinnan myös metsien myynneistä.⁸ Laajemmassa mielessä metsät avasivat Suomen ovet maailmalle ja mahdollistivat kansakunnan vaurastumisen.⁹

Yleisesti ottaen metsien sisustojen kuvaaminen sai alkunsa saksalaisen romantiikan piirissä, jossa aiheen merkittävyys perustui luonnon luomaan ajattomaan ja mystiseen tunnelmaan. Tässä kontekstissa metsät tarjosivat ennen kaikkea yleviä seikkailuja jonkin tietyn alkuperäisen lähteille.¹⁰ 1800-luvun puolivälin suomalainen maisemakuvaus perustui vielä pääosin vanhahtaviin uusklassistisiin ihannemaisemiin, joissa metsät sekä tuolloin vielä voimissaan olleen kaskikulttuurin synnyttämät kivikkoiset aukiot ja pusikot asettuivat osaksi laajaa panoraamaa. Vähitellen romanttissävyyinen metsien sisustojen kuvaaminen alkoi kiinnostaa myös kotimaamme taiteilijoita. Aiheeseen tarttui Düsseldorfissa opiskellut Werner Holmberg (1830-1860) seuraajineen, joista voidaan mainita muun muassa Hjalmar Munsterhjelm (1840-1905), Berndt Lindholm (1841-1914),

Fanny Churberg (1845-1892) ja Victor Westerholm (1860-1919).¹¹ Se seikka, että etenkin Etelä-Suomen metsät olivat 1860- ja 1870-luvuilla laajasti kaskettuja, jäi kuitenkin marginaalisen asemaan tuon aikakauden taiteilijoiden metsäkuvauksissa. Erityisesti Holmbergin, Lindholmin ja Munsterhjelmin maalauksissa korostuivat luonnontilaiset mäntymetsät ja Westerholmilla lyyriset koivikot. Nämä kuvaukset määrittivät pitkälti suomalaisten metsien kuvausta 1800-luvun loppupuoliskolla ja vankistivat luonnontilaisten metsien asemaa suomalaisen metsäkuvauksen perustana.

Kuva: Luonnontilainen metsä V10015:732

1890-luvun kansallisromanttiset virtaukset vahvistivat entuudestaan luonnontilaisten metsien kuvaamista ja käänivät muun muassa Akseli Gallen-Kallelan (1865-1931) ja Pekka Halosen (1865-1933) kaltaisten taiteilijoiden katseet yhä syvemmälle erämaihin. Tämän myötä metsäkuvauksissa yhdistyivät kalevalainen myyttisyys, panteistinen luonnonpalvonta ja kansallisen identiteetin korostamiseen suunnattujen symbolien luominen. Into Konrad Inhan 1800- ja 1900-lukujen taitteen molemmin puolin ilmestyneissä maisemakuvasarjoissa tämänkaltainen metsien kuvaaminen kääntyi myös valokuvankielelle. Inhaa on sittemmin pidetty ennen kaikkea välittäjänä, joka yhdisti teoksissaan kansallisromantiikan karelianististen virtausten ohella myös monia muita aikaisemmin 1800-luvulla vaikuttaneita maisemakuvauksen traditioita. Tätä kautta esimerkiksi topeliaanisen maisemakuvaston, düssedorfilaisen romantiikan, sekä ranskalaisen realismin ja naturalismin vivahteet välittyivät myöhempään suomalaisen populaariin maisemavalokuvaukseen.¹²

Suomalaiskansallisessa maisemakuvastossa metsien kuvaaminen pohjautui siis romanttiseen, luonnontilaisia ympäristöjä korostaneeseen ideologiaan. Tämä sai pian kuitenkin rationalistiseen ajatteluun perustuvan haastajan, kun suomalainen metsäteollisuus alkoi kasvaa ja kehittyä suurin harppauksin 1800-luvun puolivälistä lähtien. Romantiikan pysyvyydestä ja taloudellisen rationalismin dynaamisuudesta kumpuavat ajatusmallit eivät sulautuneet kitkattomasti yhteen. Asetelma muodostui ristiriitaiseksi, jossa niin kulttuuritoimijat kuin metsäteollisuuden edustajatkin pyrkivät metsiin perustuvaan suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseen, mutta hyvin vastakkaisista suunnista. Tilanne kärjistyi 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, jolloin kansallisromantiikan piiriin lukeutuneet taiteilijat ja kirjailijat näkivät metsät suomalaisuuden ytimenä ja kansallisen identiteetin ankkuroitumispaikkoina. Tästä näkökulmasta metsät olivat kulttuurinen voimavara, jonka avulla korostettiin Suomen erityisyyttä ja erottauduttiin vahvoista naapurimaista Ruotsista ja Venäjältä. Metsätalous näki metsät puolestaan taloudellisena resurssina, vihreänä kultana, joka mahdollisti kansakunnan vaurastumisen. Kirvoittavimpana esimerkkinä kulttuuriväen edustamasta

metsien kohtuuttoman hyödyntämisen kritiikistä lienee I. K. Inhan metsähakkuita vastustanut teksti *Sortunut sävel* vuodelta 1914.¹³

Metsätalous kasvoi Suomen tulevaisuuden kannalta kuitenkin niin kokonaisvaltaiseksi ja merkittäväksi tekijäksi, että kulttuuripiirien oli lopulta vain hyväksyttävä sen asema ja maisemaan kohdistuneet vaikutukset. Tämä havainnollistuu osuvasti *Suomi 19. vuosisadalla* (1893) sekä *Finland i bilder* (1896) -maisemakuvateoksista, joissa luonnontilaisten metsien kuvausten rinnalle nousivat nyt myös metsätaloutta käsittelevät aiheet. Tosin näissä maisemakuvateoksissa uudenlainen metsään suhtautuminen oli kaksijakoista ja sitä leimasi vielä häilyminen romantiikan ja rationalismin välimaastossa.

Esimerkiksi *Suomi 19. vuosisadalla* -teoksessa tuolloin jo ikämies ja kansakunnan kehityksen aallon harjan kadottanut Zacharias Topelius sekä aikansa Suomen talouselämästä hyvin perillä ollut Leo Mechelin omasivat hyvin erilaisia näkemyksiä. Topelius kirjoitti kansan elinkeinoja käsittelevässä luvussaan siitä, miten kaikki metsätalouden muodot kotitarvikelehdeksien ottamisesta laajamittaiseen puunjalostusteollisuuteen edustivat negatiivisesti arvottuneita, metsiä tuhoavia toimia. Topelius vältti tekstissään metsä- ja uittotöiden glorifioinnin ja kirjoitti muun muassa siitä, miten uittotyöt tukkivat kulkuväylät ja roskasivat rannat sekä vedet paikallisten asukkaiden ja kalastajien harmiksi. Tässä yhteydessä Topelius mainitsi myös puutavaran viennin, mutta ikään kuin pitkin hampain kansakunnan kehityksen takaavana välttämättömänä pakkona.¹⁴ Leo Mechelin kirjoitti taas samaan teokseen sisältyneessä *Maanviljelys, teollisuus ja kauppa* -luvussaan hyvin kehitysorientoituneesti suomalaisesta saha-, paperi- ja puunjalostusteollisuudesta. Mechelinin viesti oli Topeliuksen romanttista näkökulmaa rationalistisempi ja se kehotti Suomea hyödyntämään avoimesti runsaita metsävarantojaan.¹⁵ I. K. Inhan *Finland i bilder* -teokseen sisältyneistä metsätalouden kuvauksista on niin ikään aistittavissa viitteitä topeliaaniseen ajatteluun. Näiden uittotyötä esittävien kuvien yhteyteen sijoitetuissa teksteissä Inha kirjoitti panteistiseen sävyyn muun muassa ”kotimetsiään vastahankaisesti jättävistä puista” ja puuttui metsätalouteen kytkeytyneisiin sosiaalisiin ja ympäristöllisiin epäkohtiin paljastaen näin varauksellisen suhtautumisensa kyseistä taloudenhaaraa kohtaan.¹⁶

Taloushistorioitsija Markku Kuisma on kirjoittanut metsäteollisuuden ympärille rakentuneesta synteestä, joka lopulta syrjäytti panteistisen luontoideologian ja mahdollisti modernin teollisuuskapitalismin kasvun. Kuisman mukaan tämä synteesi muodostui vanhasta uudisraivaajamentaliteetista, nationalismista ja teollisesta edistysuskosta.¹⁷ Viitteitä tämän synteessin toiminnasta on nähtävissä jo edellä esitetyissä *Suomi 19. vuosisadalla* ja *Finland i bilder* -

teosten sisältämissä metsätalouden kuvauksissa, mutta toden teolla se alkoi vaikuttaa vasta 1900-luvun puolella syntyneessä maisemakuvastossa. Siinä merkittävimmit metsätalouden kulttuurimaisemien esitystavoiksi muodostuivat kaksi kuvateemaa, joista toinen koostui metsissä tai vesistöissä esiintyvistä kaadetuista puista ja toinen kasvavista talousmetsistä.

Kuva: Tukkipinoja metsässä V94003:3930

Kuva: Tukkeja vedessä V07005:157

1900-luvulla ilmestyneissä maisemakuvajulkaisuissa kansallisen symboliarvon saavuttaneiden luonnontilaisten metsien kuvaus sulautui vähitellen metsätalouden merkeille alisteiseksi. Tässä yhteydessä edistysusko ei tarkoittanut kuvauksen tarkentumista maksimaaliseen hyötyajatteluun viitannesiin hakkuuaukeisiin, vaan metsätalouden merkit, kuten tukkipinot tai vedessä kelluvat puut, esitettiin vasten kasvavia ja elinvoimaisia metsiä. Kaadettuja puita esittäneessä kuvateemassa metsät ja metsätalouden merkit asettuvat positiiviseen suhteeseen, jossa tukit on esitetty ikään kuin loputtoman kansallisen metsäreservin tarjoamina lahjoina. Tästä näkökulmasta katsottuna kaadettu puut ja tukkipinot ovat rinnastettavissa maatalouden hedelmällisyyden merkkeinä pidettyihin heinäseipäisiin ja viljalyhteisiin. Tämänkaltaisen metsätalouden kulttuurimaisemien esittäminen on jatkunut suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa hyvin samankaltaisena aina 1890-luvulta 2000-luvulle saakka.¹⁸

Kaadettujen puiden kuvausten ohella metsäteollisuuden menestystarina kytkeytynyt edistysusko näkyi maisemakuvajulkaisuissa lisääntyneenä talousmetsien esittämisenä. Kuvastossa suorina seisovat kylvetyt metsät alkoivat muodostua omaksi luonnontilaisista metsistä eriytyneeksi kuvateemaksi 1920-luvulta lähtien. Näihin kuva-alan täyttäneisiin ja korkeuksiin tavoitteiden puunrunkojen muodostamiin metsiin ei ollut tarvetta johdattaa enää luonnonromantiikan mystisiä lähteitä janoavaa seikkailijaa, vaan taloudellista hyötyä tavoitteleva tehokas metsätyömies. Kuvaiheessa tapahtuneen muutoksen myötä metsien liittymistä kansalliseen identiteettiin ohjasi nyt romantiikan sijasta rationalismi. Tämä käy ilmi esimerkiksi Heikki Ahon ja Björn Soldanin vuonna 1948 ilmestyneestä *Suomen kuva* -kirjasta ja sen sisältämän talousmetsäaiheisen kuvan tekstistä, jossa kirjoitettiin seuraavanlaisesti: ”Näin hyvin hoidettu ja mallikelpoinen kuusimetsä ei viehätä kameraa eikä kuvaajaa, mutta metsänhoitaja, vihreän kultamme kasvattaja ja vaalija, hurmaantuu tällaisesta näystä. Kauniimpaa aihetta on hänelle mahdoton löytää”.¹⁹ Ahon & Soldanin aiheen kommentointi sopi hyvin jälleenrakennuskaudella korostuneeseen kehitysohjelmaan ajatteluun, jonka kuvituksena käytettiin paljon juuri talousmetsien muodostamia ”puupeltoja”.

Tässä yhteydessä yhteiskunnan poliittinen tilanne ja vallalla ollut talouskeskeinen ideologia määrittivät kuvattavia kohteita taiteen traditioon kuuluneiden konventioiden sijaan.²⁰

Kuva: Talousmetsä V96022:1315

Edistysuskon hegemonia sai kuitenkin vastavoimia 1960- ja 1970-lukujen taitteen yhteiskunnallisissa myllerryksissä. Suomalaisen yhteiskunnan mittava rakennemuutos sekä kasvanut ympäristötietoisuus heijastuivat maisemakuvastoon, jossa ryhdyttiin haikailemaan perinteisen pientilaisen maaseutukulttuurin ja 1800-luvulla kukoistaneen luonnonromantiikan perään. 1970-luvun suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa metsää esitettiin yhä talouskeskeisesti, mutta sen rinnalle nousivat nyt myös pehmeämmät arvot. Asennemuutos näkyi erityisesti monissa metsäkuvausten kuvateksteissä, joiden keskiössä eivät olleet enää vanerikoivut jälleenrakennuskauden tapaan, vaan pikemminkin impressionististen tunnelmien esittely. Myös 1970-luvun metsä-aiheiden kuvallisessa esittämisessä oli löydettävissä viitteitä 1800-luvun taiteeseen ja etenkin westerholmilaisten koivikoiden lyyrisyyteen.²¹

Kuva: Lyyrinen koivikko 13:533

Työ metsätalouden maisemissa

Tukkien ja talousmetsien ohella metsätalouden maisemakuvaukseen on kuulunut myös metsätyön esittäminen. Taiteen piirissä työnkuvaaminen on johdettavissa realismin traditioon, joka rantautui Suomeen 1870-luvulla.²² Maisemakuvajulkaisuissa työn kuvaaminen alkoi näkyä ensimmäisen kerran vuonna 1873 ilmestyneessä *En resa i Finland* -teoksessa. Toden teolla maisemaan kiinnittynyt työnkuvaus pääsi kuitenkin valloilleen vasta 1880-luvun lopun ja 1890-luvun kansallisromanttisessa taiteessa ja maisemakuvajulkaisuissa, kuten jo edellä mainituissa *Suomi 19. vuosisadalla* ja *Finland i bilder* -teoksissa.

Maisemakuvajulkaisujen sisältämä metsätyön kuvaus on jaettavissa kolmeen toistuvaan kuvateemaan, jotka esittävät puiden kaatamista ja valmistamista kuljetusta varten, itse tukkien kuljetusta sekä uittoa. Vaikka teemat muodostavat metsätalouden näkökulmasta loogisesti etenevän narraation, ei niiden esiintyminen maisemakuvajulkaisuissa ole kuitenkaan kronologista. Esimerkiksi puunkaatoa ja puutavaran valmistusta esittäviä aiheita alkoi ilmestyä maisemakuvajulkaisuihin vasta jälleenrakennuskaudella. Kokonaisuudessaan tämä määrällisesti varsin pieni kuvateema on liitettävissä sotien jälkeiselle ajalle ominaiseen uuteraan työntekoon

perustuvaan kehitysoptimismiin. Teema kuvaa puunkorjuun teknistä kehitystä pokasahoista moottorisahoihin, mutta aiheen kuvaaminen vähenee 1970-luvun aikana ja poistuu vähitellen kokonaan maisemakuvajulkaisujen sisällöistä.²³

Kuva: Puun kaato V10005:1

Puunkaaton ohella myös puunkuljetuksen ja uiton kuvauksille on tyypillistä pienimuotoisuus, joka koostuu yhden henkilön tai pienen ryhmän tekemän työn esittämisestä. Aiheen kuvaamisessa käytetty lähestymistapa on johdettavissa suomalaisen kulttuurin piirissä erityisesti runebergiläiseen eetokseen, jonka keskiössä Saarijärven Paavo -tyyppinen, ahkera ja Jumalaa pelkäävä uudisraivaaja kehittää maataan. Tässä konstruktiossa ihanteellinen hahmo kiinnittää itsensä työllään isänmaahan ja saavuttaa onnensa raadannan avulla. Tämänkaltainen työn merkityksellistäminen sopi niin ikään topeliaaniseen ajatteluun, jossa maan kehittämisestä vastasivat sisukkaat mutta vastuuntuntoiset ”Jumalan puutarhurit”.²⁴ Edellä esitettyä taustaa vasten avautuu myös Markku Kuisman mainitsema vanha uudisraivaajamentaliteetti yhtenä metsäteollisuuden läpimurron mahdollistajana. Maisemakuvajulkaisujen esittämä metsätyö tukee tätä asetelmaa rakentamalla mielikuvia miehistä, jotka kaatavat puita, kuljettavat tukkeja hevostensa avulla talvisissa metsissä tai ovat vaativissa uittotöissä. Näissä kuvateemoissa kansakunnan kehitykseen tähtäävä työ on kytketty aikaisempiin kansallisessa kulttuurissa merkityksellistettyihin ajatusmalleihin juuri vanhan romantisoituneen uudisraivausmentaliteetin avulla.

Kuva: Puunkuljetus hevosella V91002:4165

Maisemakuvajulkaisuissa puunkaatoa määrällisesti laajemmat, tukkien kuljetusta ja uittoa käsittelevät kuvateemat ovat ajallisesti vanhempia ja niiden juuret ulottuvat 1800-luvulle. Kuva-aihetta, jossa mies kuljettaa hevosen avulla tukkeja talvisessa metsässä, esiintyi jo Hjalmar Munsterhjelmin 1870-luvun tuotannossa. Teeman varsinaisena kantakuvana on kuitenkin luontevampaa pitää Akseli Gallen-Kallelan maalausta *Viittatie jäällä* (1887), josta muokattu painokuva levisi laajalle sen sisältyessä *Suomi 19. vuosisadalla* -teokseen. Kuvateeman pääelementteinä ovat työmies, hevonen, reki, kaadettu puutavara ja talvinen maisema muodostavat kokonaisuuden, joka vakiinnutti suhteellisen muuttumattoman asemansa suomalaiskansallisessa maisemakuvastossa aina 1800-luvun lopulta 1960-luvulle asti. Teeman muuttumattomuuden taustalla vaikutti erityisesti se, että hevosten syrjäyttäminen metsätöissä oli hitaampaa kuin maatalouden puolella. Traktoreiden jo hoitaessa valtaosan peltotöistä, säilytti hevonen vielä jonkin aikaa keskeisen asemansa lumisissa metsissä tehdyssä työssä. Ylipäänsä aihe

oli tunteisiin vetoava, sillä hevosella tehtyyn metsätyöhön kytkeytyi hevosella tehdyn peltotyön tapaan romanttisia merkityssisältöjä, joiden keskiössä olivat ihmisen ja eläimen välinen kumppanuussuhde sekä tämän tuloksena syntyneen työn luonnollisenkaltainen yhteys isänmaahan. Ennen kaikkea hevosella tehty työ oli koneellista työtä helpommin rinnastettavissa runebergiläiseen raadantaan ja tämän kautta saavutettuun onneen. Romanttiset merkityssisällöt olivat kuvateeman olemassaolon kannalta hyvin oleellisia, sillä aiheen kuvaaminen loppui kansallisessa maisemakuvastossa puunkuljetuksen koneellistumisen myötä.²⁵

Kuva: Yksittäisuitto V96022:3430

Suomalaisessa taiteessa merkittävimmät uittotyön kuvaukset, kuten Pekka Halosen *Tukinuittajat* (1925) ja Juho Rissasen Suomen pankin portaikon lasimaalaussarjan uitto-aiheinen pääteos (1933) ajoittuvat 1900-luvun alkupuolelle, mutta aiheen kuvallinen esittäminen sai alkunsa 1890-luvun maisemakuvajulkaisuista. Näissä aihetta käsittelevät Akseli Gallen-Kallela tukkilautta-kuvauksillaan ja I. K. Inha uittotyötä esittäneillä valokuvillaan.²⁶ Sittenmin 1920- ja 1930-luvuilla aihe nousi taiteen ohella suosioon kirjallisuudessa, iskelmämusiikissa ja elokuvissa.²⁷ Erityisesti Valentin Vaalan ohjaama *Koskenlaskijan morsian* (1937), Teuvo Pakkalan *Tukkijoella*-näytelmästä tehdyt elokuvaversiot (1928, 1937 ja 1951) sekä Teuvo Tulion *Laulu tulipunaisesta kukasta* (1938) rakensivat elokuvan keinoin romanttista kuvaa vaativasta ja vaarallisesta uittotyöstä sekä tukkilaisuudesta ylipäänsä. Popularisoituneet mielikuvat salaperäisistä, villeistä ja vapaista tukkijätkistä olivat yhdistettävissä uudisraivaajamentaliteettiin sekä myös tiettyyn lännenelokuvista tuttuun western-romantiikkaan.²⁸

Maisemakuvajulkaisuissa esitetty uittotyö jakaantuu kahteen ryhmään, joista toinen pohjautuu irtouittoon ja toinen lähinnä järvissä suoritettuun nippu-uittoon. Näistä irtouittoa on esitetty suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa enemmän ja sen kuvausta ruokki erityisesti työhön liittyvä toiminnallisuus, joka vaati tekijöiltään niin taitoa kuin rohkeuttakin. Irtouittoa esittävässä kuvateemassa yhdistyivät pitkälti populaarikulttuurista kumpuava romantiikka sekä ahkera työnteko. Tämän pohjalta aihe sopi metsätalouteen liitettyjen uudisraivaajamentaliteetista ponnistavien positiivisten mielikuvien levittämiseen sekä etenkin jälleenrakennuskauden ideologisiin sisältöihin, joissa kansakunnan kehitys perustettiin pyyteettömään työhön. 1960-luvulle tultaessa irtouitto alkoi kuitenkin vähentyä supistuneen maatalousväestön aiheuttaman työvoimapulan sekä metsätyön koneellistumisen seurauksena.²⁹ Tämä näkyi irtouiton kuvauksessa, jossa työn esittäminen suuntautui aluksi aiheeseen liittyvän romantiikan ruokkimiin tukkilaiskisoihin, häipyen lopulta kokonaan pois kuvastosta.

Kuva: Tukkilaiskisas V94003:12626

Kuva: Nippu-uitto V01001:3012

Uittotyössä erityisesti 1950-luvulla yleistynyt nippu-uitto vaati vähemmän työvoimaa ja korvasi vähitellen irtouiton yhdessä autoilla suoritettuna puunkuljetuksen kanssa. Kuvallisessa esittämisessä aiheen esiasteet palautuvat jo aikaisemmin mainittuun Akseli Gallen-Kallelan 1800-luvun lopulla valmistuneeseen *Tukkilautta*-teokseen, joka esitti kehälauttoihin perustuvaa vanhakantaista järviuittoa. Laajemmassa mielessä varsinaisen nippu-uiton kuvaukset ajoittuvat kuitenkin 1950- ja 1960-luvuilla ilmestyneisiin maisemakuvajulkaisuihin. Teknisesti nippu-uitto oli hidasta mutta tehokasta, sillä yhdellä lautalla voitiin saada toimitetuksi jopa yhden tuotantolaitoksen vuoden raaka-aineet.³⁰ Tekniikkaan liittynyt jähmeä rationaalisuus leimasi myös aiheen ympärille rakentunutta kuvateemaa, jonka sisältämissä esityksissä vedettiin tukkinippuja pitkin tyyniä järviä ja kuvateksteissä painotettiin lähinnä puun merkitystä maamme kansantaloudelle. Irtouittoon latautuneet romanttiset vivahteet sulivat nippu-uiton kuvauksista ja korvautuivat talouskeskeisellä rationalismilla. Aihetta on esitetty vielä 2000-luvulla ilmestyneissä julkaisuissa, kuten esimerkiksi Hannu Vallaksen *Suomi ilmasta* (2007) -teoksessa. Tässä yhteydessä aihe on kuitenkin esitetty nostalgisin painotuksin, enemmänkin menneisyyden merkinä kuin vallitsevassa asemassa olevana käytäntönä.³¹

Lopuksi

Kansalliseen maisemakuvastoon lukeutuvat maisemakuvajulkaisut luovat suomalaisista metsistä mielikuvia, joiden sisällölliset painotukset häilyvät romantiikan ja rationalismin välimaastossa. Suomalaisen kulttuurin piirissä kansainvälisestä romantiikasta polveutuvalla luonnontilaisella metsällä on ollut pitkään merkittävä asema ja sen kuvallinen esittäminen on säilynyt kansallisessa maisemakuvastossa 1800-luvulta tähän päivään saakka. Suomalaisen yhteiskunnan kehityksen sekä sen kohtaamien historiallispoliittisten tilanteiden seurauksena luonnontilaisen metsän rinnalle on rakentunut myös toisenlainen, metsätalouden merkitsemä metsämaisema. Ansaitakseen yleisen hyväksynnän metsätalouden kulttuurimaisema työnkuvauksineen ei ole kuitenkaan voinut sivuuttaa kansalliseen identiteettiin sidottua romanttista metsäkuvausta, vaan se on joutunut suhtauttamaan aiheidensa esittämisen taustalla vaikuttavaan traditioon, jonka säikeet ulottuvat aina runebergiläisiin ja topeliaanisiin ajatusmalleihin asti.

Tarkasteltaessa suomalaisissa maisemakuvajulkaisuissa eniten toistuvia metsätalouden kuvateemoja, on oikeutettua väittää niiden kuvauksen kestävyys perustuneen juuri romantiikasta kumpuavien elementtien hyödyntämiseen. Tässä asetelmassa positiivisten mielikuvien luominen metsätalouden rationaalisesta kehityksestä on onnistunut ainoastaan romantiikan sanelemissa raameissa. Esimerkiksi metsätalouden merkkien kuvaaminen vasten luonnontilaisenkaltaisia metsiä sekä pienimuotoisesti esitetyt menneisyyden uudisraivaajamentaliteettiin viittaavat työmuodot ovat taanneet kuvateemojen elävyyden. Mikäli tämänkaltaisia aiheita ei ole enää metsätalouden kehityksen ja etenkin sen koneellistumisen vuoksi pystytty uskottavasti esittämään, on niiden kuvaamisesta luovuttu. Kun esimerkiksi puiden talvikuljetuksessa hevoset vaihtuivat teläketjutraktoreihin ja edelleen kehittyneisiin metsäkoneisiin, pysähtyi aiheen kuvaus maisemakuvajulkaisuissa romanttisesti virittyneisiin hevosiin. Koneellistunut metsätalous kadotti yksinkertaisesti yhteyden aiheeseen liittyviin kulttuurihistoriallisiin tasoihin, eikä sitä nähty enää kansallisen maisemakuvaston taholta mielenkiintoisena kuvaamisen kohteena. Tämä osoittaa havainnollisesti sen, miten itse aihe ja sen aktuaalinen kehittyminen ei ole kuvaamisen kannalta ensisijaista, vaan se, miten aihe ja sen kulloinenkin kehitysvaihe sopivat eri aikoina kansallisen maisemakuvaston sisältöihin. Kansallisessa kontekstissa luotu maiseman kuvaus ei siis ole neutraali dokumentti, vaan kulttuurinen konstruktio, joka toteuttaa omaa logiikkaansa. Tästä huolimatta maisemista luodut kuvalliset esitykset vaikuttavat voimakkaasti kollektiivisiin käsityksiimme ympäristöstämme ja siihen millaisia mielikuvia muodostamme suomalaisista metsistä.

-
- ¹ Häyrynen 2004, 113–114; Häyrynen 2005, 61–64, 183–189; ks. myös Vallius 2013, 25.
- ² Barnes & Duncan 1992; Häyrynen 2005, 61; ks. myös Vallius 2013, 25–26.
- ³ Häyrynen 2005, 31; ks. myös Vallius 2013, 26.
- ⁴ Vallius 2013.
- ⁵ Vallius 2013.
- ⁶ Ks. esim. Julkunen & Kuusamo 1987.
- ⁷ Ks. esim. Julkunen & Kuusamo 1987, 351–352.
- ⁸ Vihola 2004, 415–418.
- ⁹ Ks. esim. Kuisma 2006.
- ¹⁰ Ks. esim. Honour 1981; Julkunen & Kuusamo 1987, 351–352.
- ¹¹ Ks. esim. Reitala 1994, 10–12.
- ¹² Kajander 1981, 50.
- ¹³ Inha 1914, 61–85.
- ¹⁴ Topelius 1893, 61–63; Vallius 2013, 129–130.
- ¹⁵ Mechelin 1893, 151–153; Vallius 2013, 130.
- ¹⁶ *Finland i bilder* 1896; Vallius 2013, 137–141.
- ¹⁷ Kuisma 2006, 454–458.
- ¹⁸ Vallius 2013, 416, 421.
- ¹⁹ *Suomen kuva* 1948, 18.
- ²⁰ Vallius 2013, 410.
- ²¹ Vallius 2013, 417–422.
- ²² Reitala 1989.
- ²³ Vallius 2013.
- ²⁴ Vallius 2013, 427; ks. myös Suutala 1986; Lassila 2000.
- ²⁵ Vallius 2013, 97, 132.
- ²⁶ Vallius 2013.
- ²⁷ Peltonen 1991, 58–61.
- ²⁸ Snellman 1988, 18.
- ²⁹ Peltonen 1991, 88–97.
- ³⁰ Peltonen 1991.
- ³¹ Vallius 2013, 149.